

היבטים לשוניים בפרשת וישלח פא

דקדוקי מילים וחלקם בעלי שינויי משמעות בפרשת וישלח ובהפטרה, ובראשון של וישב

לב ה/יט לְאֲדָנִי : האל"ף נחה, קרא: לְדָנִי וכן בפס' ו לְאֲדָנִי
לב ו צֵאן וְעַבְד וְשִׁפְחָה : טעם טפחא בתיבת צֵאן . וְאֲשַׁלְּחָה : הו"ו קמוצה הפסקת עולה ראשון במנחת שבת שני וחמישי
לב ח וַיֵּצֵר : הו"ו"ד בצירי
לב ט לְפִלִּיטָה : סוף העולה השני במנחת שבת שני וחמישי
לב יא קָטַנְתִּי : הטעם בטי"ת הוא גרש (אזלא גרש) ולא רביעי'
לב יג אֲשֶׁר לֹא־יִסְפֹּר מֶרֶב : סוף עולה שלישי במנחת שבת שני וחמישי, ותחילת שני בשבת
לב טז וְעִירָם : העי"ן בשוא נח לא בחטף
לב יח יִפְגְּשֶׁךָ : הו"ו"ד בגעיא (מתג) ועם זאת הפ"א בשוא נח והגימ"ל אחריה רפויה, לשיטתנו הגימל בקמץ רחב והשוא בשי"ן הוא נע ² . וּשְׁאַלְךָ : השי"ן בשוא נח, געיה באל"ף והלמ"ד בשוא נע, יש לקרא: וּשְׁ-אֶ-לְךָ. אֶתְּהָ : פתח באלף, מלעיל. וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ : טעם טפחא בתיבת וּלְמִי
לב כ בְּמַצְאֵכֶם : הצד"י בפתח
לב כג בְּלִילָה הוּא : תיבת הוּא ללא ה"א הידיעה בניגוד לשתי קודמיה, יש להפריד בין התיבות שלא יישמע 'ההוא', שאז היא כן מיודעת. וַיַּעֲבֹר : בזקף קטון ³
לב כז אֲשַׁלְּחֶךָ : געיה בשי"ן!
לב ל וַיִּבְרָךְ : מלעיל, וכן כל 'ויברך' שבמקרא סוף קריאת שני בשבת
לב לא פָּנִיָּאל : לעומתו, לב לב פָּנוּאֵל
לב לג הִירָךְ : הו"ו"ד בקמץ ובמלרע.
בְּכַף־יָרֶךְ : הו"ו"ד בסגול ובמלעיל
לג א וְעַל שְׁתֵּי הַשִּׁפְחֹת : טעם טפחא בתיבת וְעַל
לג ג וְהוּא עָבַר לְפָנֵיהֶם : טעם טפחא בתיבת וְהוּא
לג ד וַיִּרְץ : הר"ש בקמץ (חטוף) קטן
לג ה אֲשֶׁר־חָגַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדֶּךָ : סוף עולה שלישי בשבת
לג י אֶל־נָא אִם־נָא הראשון מוטעם בפשטא טעם מפסיק וכן צריך להישמע. נָא השני בטעם אזלא-קדמא טעם מחבר ⁴
לג יג וּמְתוֹ : הו"ו"ו בקמץ
לג יד אֶתְּנַהֲלָה : הנו"ן בקמץ
לג יט נָטָה־שָׁם : געיה בנו"ן.
קְשִׁיטָה : שי"ן שמאלית
לג כ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל : סוף עולה רביעי בשבת
לד א יִלְדָה : הלמ"ד בשוא נע ⁵
לד ב וַיַּעֲנֶהָ : הו"ו"ד בשוא נח

¹ בשונה מקורן וההולכים בעקבותיו.

² יש אריכות דברים על זה בגיליון וישלח תשס"ז, כולל תשובת פרופסור יוסף עופר נר"ו. בתורה קדומה בחלק הדקדוק מובאים הדברים באריכות: טיב השוא בשי"ן ולפי זה מה סוג הקמץ, הייתה זאת מחלוקת בין בן אשר לבן נפתלי. לשיטת התימנים, הגימ"ל בקמץ קטן והשי"ן בשוא נח.

³ כך לפי ברויאר ולנינגרד. קורן וחומשים רגילים: וַיַּעֲבֹר.

⁴ הפשטא היא בסוף האות האחרונה במילה בצד השמאלי, הקדמא היא באמצע האות המוטעמת במילה.

⁵ הקורא בנח (בקריאה המשווה קמץ לפתח) משבש את משמעות הכתוב

לד ז וּבְנֵי יַעֲקֹב: בקדמא ואזלא ולא במונח רביע⁶. כְּשִׁמְעֶם: השי"ן בקמץ קטן.
 כִּי-נִבְלָה: המילה כִּי מוקפת ואינה במונח
 לד יא וְאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ: תיבת וְאֲשֶׁר במרכא ולא דרגא
 לד כא וַיֵּשְׁבוּ וַיִּסְחָרוּ: וא"ו החיבור בשווא נע, לשון עתיד. נִקְחָ-לָנוּ: הגעיה בקר"ף ולא בנר"ן
 לד כט שָׁבוּ: הטעם בב"ת מלרע⁷
 לד לא הַכְּזוֹנָה: הכ"ף רפויה ובשווא נח
 לה א בְּבִרְחָדָה: הבית בקמץ חטוף (קטן) והר"ש בשווא נח⁸
 לה ה וַיִּסְעוּ: אתנח בראש פסוק, על הקורא לקרוא את האתנח ללא הכנה של מרכא טפחא (מאריך טרחא)
 לה ב בַּתְּכֶם: כ"ף ראשונה בשווא נע ולא בחטף
 לה ג וְאֶעֱשֶׂה-שָׁם: העמדה קלה באל"ף למנוע הבלעת העי"ן החטופה
 לה ו הוּא וְכָל-הָעַם אֲשֶׁר-עִמּוֹ: טעם טפחא בתיבת הוּא
 לה יא וּמְלָכִים מִחֻלְצֵי יַצָּאוּ: סוף עליית חמישי
 לה יז אֶל-תִּירְאֵי: הטעמה משנית בת"ו והר"ש אחריה בשווא נע (לשון יְרָאָה ולא ראייה)
 לה יח קָרָא-לוֹ: געיה בקר"ף
 לה כ קְבֵרַת-רַחֵל: געיה בב"ת
 לה כב וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת-בְּלֵהָהּ פִּילְגֶשׁ אֲבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל: יש לקרא: וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן
 וַיִּשְׁכַּב אֶת-בְּלֵהָהּ פִּילְגֶשׁ אֲבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל⁹
 לה כג וַיהוָה: הוא"ו בחירק מלא ואין להשמיע שווא נע ביר"ד
 לה כט וַיֵּאָסֶף: במלעיל וכן הדבר בכל המקרא כולו (במובן מיתה)
 לו ג בְּשִׁמְתָה: הקמץ בב"ת הוא רחב, והשווא בשי"ן נע, כן הדבר גם בהמשך הפרק
 לו יט הוּא אָדוֹם: סוף קריאת ששי
 לו כה-כו דִּשְׁוֹן-דִּישְׁוֹן: כאשר הדל"ת בחירק חסר, השי"ן בחולם וכאשר הדל"ת בחיריק מלא, השי"ן
 בקמץ
 לו לא מִלֶּךְ-מֶלֶךְ: למ"ד ראשונה בקמץ קטן
 לו לג מִבְּצָרָה: הב"ת בקמץ קטן
 לו לו שְׁמֵלָה מִמְשַׁרְקָה: בשתי התיבות השי"ן שמאלית

הפטרה עובדיה א-כא:

ג הַשִּׁיאָדָה: בשי"ן ימנית
 ה אֶם-שׁוֹדְדֵי לַיְלָה: טעם נסוג אחור לשי"ן, הדל"ת אחריה בשווא נע¹⁰. הָלוֹא יִשְׁאִירוּ
 עֲלֵלוֹת: טעם טפחא בתיבת הָלוֹא
 ט יִכְרַת-אִישׁ: געיה בכ"ף
 י וּנְכָרָתָה: מלעיל
 יא עֲמַדָּה: המ"ם בגעיה ובקמץ רחב, הדל"ת בשווא נע
 יב וְאֶל-תִּרְאָה: במלעיל. נִכְרָו: הנר"ן בקמץ קטן
 טו יַעֲשֶׂה לָךְ: טעם נסוג אחור לעי"ן

⁶ לדעת בריואר התחלף לדפוס ונציה הטעמת פסוק זה בהטעמת פס' כז בְּנֵי יַעֲקֹב.
⁷ הקורא במלעיל משנה משמעות.
⁸ הטעם כאן נקרא מתיגה זקף הוא מורכב מ"מקל" או אזלא בהברה הראשונה וזקף במקום הטעם (יש כינויים אחרים כמו "מקל" או "דרבן").
⁹ ישנם מנהגים אחרים [כמו בקרב התוניסאים היום] הנוהגים לקרוא את שתי מערכות הטעמים אך אין זה שונה מטעם עליון ותחתון הנהוגים בעשרת הדברות
¹⁰ כך מציינים המדקדקים הקדמונים. מכאן ששוא הדומות אחרי תנועה קטנה הוא בדרך כלל נח.

טז וְלָעוֹ: הטעם בעי"ן מלרע.

יז וְהָיָה קִדְשׁ: טעם נסוג אחר לה"א הראשונה

כ צָרְפָּת: הצד"י בקמץ רחב, הקריאה צורפת מוטעית, הר"ש בשוא נע. ירְשׁוּ: היר"ד בגעיא-מתג ובחירק מלא¹¹ והר"ש בשוא נע

ראשון של ושב:

לז ג כִּי-בֶן-זִקְנִים הוּא לָוִי: יש להקפיד על מקום הטפחא בתיבה הוא¹². וְעָשָׂה לָוִי: הטעם נסוג לעי"ן, מלעיל

כאן הפסקת העולה הראשון בשבת במנחה

לז ז מְאֻלְמִים: למ"ד דגושה ובשווא נע וְתִשְׁתַּחֲוֶינָה לְאַלְמֹתַי:

כאן הפסקת העולה השני בשבת במנחה

לז יא וְאָבִיו שָׁמַר אֶת-הַדְּבָר:

כאן הפסקת העולה השלישי בשבת במנחה

מדברי אברהם נפח ז"ל

הערה. הבאתי מדבריו גם פרשנות ולא רק דקדוק. וחלק מדבריו פוגעניים וחלקם לוקים בהגיון אפילו של שכל פשוט. לכן מכאן ואילך יובאו כאן רק דברים בעלי זיקה דקדוקית.

לב ד שְׂדֵה אֲדוֹם

ארץ. תמיד ארץ כנען, ארץ פלשתים, ארץ מצרים, ארץ בבל,

ארץ כשדים, ארץ אשור,

אבל שדה אדום, שדה מואב, שדה ארם וכ'. מי יודע למה?

א"ה. ע"י מה שכתב בהמשך לג יט על חֲלֻקַת חִשְׁדָּה. הנחתו היא ש'שדה' שם נרדף ל'ארץ'.

לבו וְאֶשְׁלַחָה

יש שני נוסחים של הפועל עם "ו"ו ההפוך" בגוף ראשון, אחד

קצר (כמו "וְאֶפֶן וְאֶרֶד" במקום "וְאֶפְנָה וְאֶרְדֶּה" דומה לגופים

האחרים כמו "וְיִפֶּן") ואחד ארוך (כמו "וְאֶכְתְּבָה" כמו האווי,

ולא "וְאֶכְתֵּב"). בגוף השני (נוכח) והשלישי (נסתר) תמיד יש

הקצר. בספרי התנ"ך בגוף ראשון הארוך נמצא הרבה (כמו

"וְאֶרִיבָה וְאֶמְרָה" בנחמיה, "וְאֶשְׁקֶלְהָ" בירמיה, "וְאֶתְנֶה" בקהלת,

"וְאֶרְאֶה" "וְאֶשְׁמְעָה" בדניאל, "וְאֶקְבֹּצָה" בעזרא), אבל בתורה

כמעט תמיד נמצא הקצר, ומצאתי את הארוך רק בארבעה

מקומות – כאן (וְאֶשְׁלַחָה), וְנַחֲלָמָה (מא:יא), וְנִפְתַּחָה (מג:כא,

אבל שם "וְנִשְׁב" ולא "וְנִשִּׁיבָה"), וְאֶצְוָה (דב' א:טז, יח).

א"ה. כיון שהוזכר כאן 'איווי' אני מעתיק מדבריו על העניין הזה מהספר הפועל במקרא עמ' 34

מה ההבדל בין החיווי והאיווי? החיווי מטפל באמירה, אמירת עובדה. לא

משנה אם העובדה היא אמת או שקר, היא אמירה. האיווי מטפל ברצון –

משאלה, איחול, זרוז עצמי, פקודה, בקשה, תקוה, תפילה, כל סוגי רצון.

המדקדקים מתעלמים מהאיווי ברוב המקרים, כיון שהם לא מכירים אותו ולא

מבינים אותו, אבל הוא קיים, ונמצא במקרא המון המון פעמים.

¹¹ כתיב מלא או חסר במקרא אינו משנה את דקדוק המילה, במקרה שלנו, השווא בר"ש כדן השווא הבא אחרי תנועה גדולה. הקורא בשוא נח משנה משמעות.

¹² אין לנסות "לאזן" במספר הברות בין התיבות המוטעמות מרכא וטפחא (מאריך וטרחא)

אחרי זמן המקרא, "הבט לא-מושלים" נהפך ל"עמיד" והתבלבלו בין זה לאיווי לכן בתפילות מוצאים

יְעֹלָה וַיָּבֹא וַיִּגַע וַיִּרְאֶה וַיִּרְצֶה וַיִּשְׁמַע וַיִּפְקֹד וַיִּזְכֹּר

שיירה של איוויים, אבל בעברית מקראית צריך להיות

יַעַל וַיָּבֹא וַיִּגַע וַיִּרְאֶה וַיִּרְצֶה וַיִּשְׁמַע וַיִּפְקֹד וַיִּזְכֹּר

א"ה. מה שהזכיר בהתחלה ואפן וירד. **וַיִּפְקֹד** (דברים י, ה) או **וַיִּזְכֹּר** (שמות ב, יב ועוד רבים) היא צורה מקוצרת לרוב בוי"ו ההיפוך ולפעמים בלעדיו. מה שהביא בהמשך הוא תוספת ה"א אחרי אותיות השורש. **וַיִּרְדֵּךְ** (בראשית יא, ה ועוד רבים) משורש ירד והזו"ד נבלעת. בצורה **אֶרְדָּךְ** נָא (בראשית יז, כא) יש תוספת ה"א. כמו **אֶעֱבְדָךְ** נָא (דברים ג, כה ועוד) וכד'.

לב טו עזים

רשמי "עז" היא נקבה כמו פה, אבל לפעמים בלשון רבים (עזים) משמש כללי לזכרים ולנקבות ביחד (ל:לב וכו').
א"ה. מה שיש להעיר על זה הובא בגליון ויצא (פא).

לב כג בְּלִילָה הוא

הרבה פעמים מוצאים "בְּלִילָה הַהוּא" וגם כמה פעמים מוצאים

"בְּלִילָה הוּא", כנראה למנוע מ"ה" שלוש פעמים זה אחר זה.

א"ה. לא דק. בצירוף 'בלילה ההוא' רציפות שלוש פעמים ה"א היא רק בכתיבה, במבטא נשמע רק פעמיים כמו כל 'ההוא' דעלמא. בלילה ההוא מופיע 16 פעם במקרא; בלילה הוא ארבע פעמים מתוכן 3 בספר בראשית. הפעמים האחרות, שתיית היין של של לוט שכיבת יעקב עם לאה אחרי הדודאים, והמלטות דויד מפני שאול. המלה 'הוא' מתפרשת כמו 'ההוא'.

שְׁתֵּי שְׂפָחָתָיו שְׂפָחוֹת (כאן, לג:א,ב) ? פילגשים (לה:כב) ? נשים (לז:ב) ?

לב כה וַיֵּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ לפי רשב"ם, כדי למנוע את יעקב לברוח להמלט בלילה.

א"ה. לשון הרשב"ם. ורצה לעבוד אחריהם, כי לברוח דרך אחרת, שלא יפגשונו עשו, נתכוון; וַיֵּאבֶק מֵאֵךְ עִמּוֹ - שלא יוכל לברוח, ויראה קיום של הקדוש ברוך הוא, שלא יזיקו עשו. לפי הרשב"ם כנראה לא היה שרו של עשו.

לג יד הַמְּלֹאכָה בעלי חיים – שים לב! (« ב:ב). **א"ה.** לא ידעתי למה הוא מפנה למלה מלאכתו כשבעת ימי בראשית. לעניין המשמע 'בעלי חיים' כתב על זה ידידנו יעקב עציון. ראה ראב"ע ורד"ק.

לג יח שָׁלַם עִיר שָׁכַם שלם היה שם העיר, שכסם היה שם האזור. **א"ה.** לשון הרשב"ם. ויבא יַעֲקֹב שָׁלֵם - אל עיר ששמה 'שלם', כמו "ותבאנה בית לחם" (ראה¹³ רות א,ט). עיר שכסם - עירו של שכסם, כמו "כי חֲשַׁבּוֹן עִיר סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הָיָא (במדבר כא, כו)", כדכתיב "וַיִּרְאֶה אֶתְּךָ שָׁכַם בֶּן חַמּוֹר חֲתָן נְשִׂיא הָאֲרָץ" (בהמשך הפרשה). והמפרש (ראה רש"י) שכסם - שם העיר, טועה הוא, שלא מצינו בכל מקום עיר ציון, עיר ירושלים, אלא העיר נזכרת אחרי השם. ואפילו אם זאת היא שכסם, שמא לזכרון גבורת בני יעקב שמו את שמה 'שכסם', כדכתיב בלזו שנקרא 'ביתאלי' (בר' כח,ט), וכדכתיב "וַיִּקְרָאוּ לְלִשָּׁם בֶּן עֵל שֵׁם [במקור פֶּשֶׁם] בֶּן אֲבִיהֶם (יהושע יט, כו)", לזכרון גבורתם שהרגו אנשי העיר, וכדכתיב "וַיְהִי בְּנֶחֱ עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר פֶּשֶׁם בֶּן

¹³ שם, בואנה בית לחם.

חֲנוּךְ: (בראשית ד, יז). וגם מי שמפרש (ראה רש"י) שְׁלֵם: שלם בתורתו, שלם בממונו - שועה הוא לפי הפשט, שאין דרך המקרא לדבר כך, וגם מה צורך? וכי בשביל מיעוט דודון שנתן לעשו הוצרך לכתוב כן?

לג יט חֲלַקְתָּ שְׂדֵהָ במקראית, שדה היא רק ארץ, שטח של ארץ, לא מוגבל (אלא אם יש עוד מילה שמגביל אותו כמו "שדה עפרון"). חלקת שדה במקראית היא מה שקוראים "שדה" היום בעברית החדשה. **א"ה**. לא ידעתי מה יעשה במקרא ובער בְּשֵׂדָה אַחַר מֵיטֵב שְׂדֵהוּ וּמֵיטֵב כְּרָמוֹ יִשְׁלֵם (שמות כב, ד). מדובר בארצות שלמות? גם בשדה שירמיהו קנה מחנמאל דודו (ירמי' לב) לא מוזכר 'חלקת השדה' אלא שדה סתם.

אָבִי שָׁכַם כמו "נשיא שכם", ראש האזור. (הוא גם קרא לבנו שכם). **א"ה**. נראה יותר אבי האיש ששמו שכם המזוהה בהמשך במעשה דינה שָׁכַם בֶּן חָמוֹר. קְשִׁיטָה לפי אונקלוס ותרגום איוב, כבשים (בארמית חרפן). **א"ה**. כבשות נקבות.

לד כב נְמָלִים זה לא מדבר על המצב, אין זה הסביל כמו מְלִים (יהושע ה:ה) (טעות מקובלת) אלא הנפעל במשמעותו המקורי (כמו התפעל) על מה שהם עושים, הם מלים את עצמם (« יז:י).

א"ה. הוזכר אצלנו שהסביל האמיתי של הקל הוא פָּעַל, שְׁמָה קָבַר אֲבֵרָהֶם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ (בראשית כה, י) או הַפְּעַל יִקַּח נָא מַעַט מַיִם (בראשית יז, ד). אבל מכאן ועד ההכרזה שנפעל הוא כמו התפעל בלשוננו – הדרך רחוקה. איך יפרש בכל פרשה מילה שמפנה אליה למשל וְכָל אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ יֵלִיד בֵּית וּמְקַנְת פֶּסֶף מֵאֵת בֶּן נֶכֶד נִמְלֹוּ אֹתוֹ (בראשית יז, כז) מלו את עצמם? מי, עבדים בני יום¹⁴ ככלל, בינוני פועל כמו פְּתוּב יִכּוֹל לְהִיּוֹת סָבִיל רַק לְצוּרַת הַבֵּינוּנִי שְׁאִינָה נַחֲשֶׁבֶת פּוֹעֵל, אֲבָל לֹא לְעֵבֶר וְעֵתִיד. בתחילת ספר זה הוא מסביר את שיטתו.

מלמדים לא נכון על "שבע בנינים". לדוגמה, ההתפעל אינו החוזר על הקל (כמו היום) אלא על הפעל, והחוזר על הקל הוא הנפעל, שאינו באמת הסביל, אלא משמש גם לסביל כיון שהסביל נעלם (חוץ מהבינוני "פְּתוּב"). החוזר מהגורם נעלם לגמרי (אבל, דרך אגב, לא בארמית!). יש 3 x 3 בנינים (תשע) שאחד נעלם ואחד כמעט נעלם. הנה המבנה.

אופן- מתיחה!	פועל	סביל	מצעי
קל	"קל" (פועל)	--- (רק בינוני "פעול")	נפעל
גורם	הפעיל	הפעל	(חסר)
פְּבַד	פועל	פעל	התפעל

כיון שהסביל של הקל נעלם, משתמשים במשהו במקומו, בדרך כלל בנפעל אבל לפעמים ב"פעל" או ב"הפעל". ברם הנפעל אינו הסביל של הקל, רק לפעמים משמש כסביל של הקל, ולא תמיד. הנפעל נמצא הרבה בתפקיד האמיתי שלו, של החוזר – החוזר של הקל כמו שהתפעל הוא החוזר של הפעל. **כאן הוא מודה שרק לפעמים משמש (הנפעל) כסביל של הקל, ולא תמיד** אבל דווקא מילה הנעשית לקטנים ועבדים על כורחם, בה נפעל ימול או נימולו הם סביל ממש.

לה ד תַּחַת הָאֱלֹהִים

לא כתוב "מתחת לאלה". רק קרוב לו, כמו "ותעמדון תחת ההר" (דב' ד:יא).

¹⁴ מודעת זאת שעבד קנוי גם אם נולד היום נימול ביום הקנייה (כמובן אם אין סכנה במילה המוקדמת).

לה ז נגלו אליו האלהים יחיד, כמו נגלה, [צ"ל נגלה] ולא צורת רבים, # וישתחו. « כ:יג. **א"ה**. אי משום הא לא איריא. הצורה השלמה היא השתחוה, ישתחוה. וישתחו היא צורה מקוצרת של היחיד.

לו כו ואלה בני דישן חמדן ואשבן ויתרן וברן ברור שזה היה דישון בן שעיר, ולכן הקמץ הוא קטן וגם לספרדים לבטא "דישן" ממש (כמו דישן בספרדית) ולא דישן.

א"ה. נשתקעו הדברים! הגע עצמך, יש שינוי בין דיפת ובין ריפת, ודיפת (דברי הימים א, א, ו) וריפת (בראשית י, ג). ובנשי עשו בשמת בת אילן החתני (בראשית כו, לד) עדה בת אילון החתני (בראשית לו, ב); מחלת פת ישמעאל (בראשית כח, ט) בשמת בת ישמעאל (בראשית לו, ג). היעלה על הדעת להשוות את קריאתם? לא יתכן קמץ חטוף (קטן) בהברה מוטעמת. ע"כ מדברי אברהם נפח והערותי עליו, דקדוק בהשמטת הפרשנות.

לב ד הרב יהודה גנוט נר"ו. חדש מהשנה: לע"נ האברך הצעיר ברוך שמעון בן חיים מאיר שנפ' בדמי ימיו בגיל 23 אחרי שהתייסר שנתיים ימים, הותיר אחריו אלמנה ושני צאצאים, המקום ינחם את המשפחה בתושאצוויל"ע.

מלאכים מתרגם אזגדין. פי' שליחים¹⁵. לשון אזגדין מופיע בכמה מקומות על שליחים בשר ודם (וישלח משה מלאכים (במדבר כ, יד), ויציר אמונים (משלי יג, יז), ועוד) או מרגלים (תרגום איכה עה"פ בכו תבכה (א, ב), ועוד), [ומעניין לציין לבי"ר (עד ב) מתלא אומר בנקל דאית בה אזגדין לא תימר מלה דמסטי'רין (מקביל לברכות ה:), ופי' שם המפ' או מרגלים או גלים ועיים שיתכן שמסתתרים שם בני אדם, ובפי' מהרז"ו הגיה אזגדין, ותמה עליו מגיהו והלא אין אלו חרוזים¹⁶]. במושכל ראשון, אונקלוס הכריע שיעקב שלח שליחים בשר ודם ודלא כרש"י שפי' מלאכים ממש (וכן ראיתי בהרבה מן האחרונים), אך לענ"ד אינו מוכרח, כי מה איפה האפשרות השניה לתרגם? מלאכיא!¹⁷ אונקלוס בדרך כלל אינו מפרש דברים כשמימיים ובודאי שלא להוציא מפשרו לדברים מופשטים, וא"כ בחר לתרגם בעמימות "שליחים" אין בזה כל הכרעה לכאן או לכאן ויכול להכיל את ב' הדעות במדרש והבוחר יבחר.

הרב גור אריה צור נר"ו

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל-עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום לכאורה יש לשאול, היה לו קודם לומר ויקרא יעקב למלאכים לפניו, ואז לומר ויצו אתם לאמר וגו', ואז לומר וישלח וגו'. ומה הוא זה שברישא אמר וישלח יעקב והדר אמר ויצו אתם.

¹⁵ זוהי הגייתה הנכונה של המילה. בש"ס [א"ה. הגיע הזמן להתנער ממלה זו! התלמוד הוא התורה שבעל-פה, וישנאי ישראל גורו עליו כליה, ואחרי השתדלות ושוחד מרובים הסכימו ברוב רעתם להתיר להדפיסו בהחלפת תלמוד בש"ס, או לימוד או גמ', היעלה על הדעת להמשיך ולהתחנף אליהם?] הגי' לפעמים שלוחים כמו שלוחו של אדם כמותו, ובאמת יש חילוק בין שליח לשלוח שהוא בעל כרחו או בציווי וכדו' וכן תרגם אונקלוס והאנשים שלחו (בראשית מד, ג) -אתפטר, ושלחה מביתו (דברים כו, א) - ויפטרינה. על כן מורה ובא אאמור"ר לגרוס ולומר שליחו של אדם כמותו וכככה"ג. א"ה. יש לחלק בין משולח ובין שלוח. משולח בא מפי'על (מקובל שהוא מבניין פעל, אבל לא לכ"ע) שלוח הוא בינוני פעול של בניין קל (לדעת אברהם נפח ז"ל הוא סביל בינוני של קל)

¹⁶ א"ה. מי מצפה לחרוזים במדרש? שיטה אומנותית זו של חריזה טרם נהגה בזמן המדרש.

¹⁷ א"ה. הסיום יא הוא צורת רבים ביידוע, עדיף: מלאכין.

ועי' בלעומקו של מקרא בהקדמה לויצא, ששלט יעקב בג' עולמות בכח היראת שמים אשר לו, ואחד מהעולמות אשר שלט בו הוא עולם המלאכים. וכאן בא להודיענו כיצד היתה שליטתו בהם.

שהפשיט יעקב את גשמיותו דרך עקבו כאדם המפשיט את עור עולתו, ומאחר שנפשט מגשמיותו, ראוי הוא לשלוט בעולם המלאכים.

לכן אמר וישלח יעקב. שכן התרגום בארמית של וְהַפְּשִׁיט הוּא וַיִּשְׁלַח. וכמו שמוצינו בתרגום אונקלוס על הפסוק וְהַפְּשִׁיט אֶת הָעֶלְיָה וְנָתַח אֶתָּה לְנִתְחֶיךָ (ויקרא א, 1) וַיִּשְׁלַח יָת עֲלֵתָא וַיִּפְלַג יָתָּה לְאַבְרָהָא. וכן בפרשת צו על הפסוק וּפְשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים (ויקרא ו, ד) תרגם אונקלוס וַיִּשְׁלַח יָת לְבוּשׁוֹהִי וַיִּלְבַּשׁ לְבוּשֵׁין אֲחֵרָנִין.

וזה שכתב ברישא וישלח יעקב. ובעודו שולט בעולמם, התיצבו מלאכים לפניו. וכאמרו וישלח יעקב [גשמיותו] והנה מלאכים לפניו. ועתה יאמר להם יעד שליחותם: אֶל-עֵשׂוֹ אָחִיו אֲרָצָה שְׁעִיר שָׂדֶה אָדוּם. ועתה יאמר להם תכלית שליחותם: וַיֵּצֵא אֹתָם לֵאמֹר: כֹּה תֹאמְרוּן לְאֲדֹנָי לְעֵשׂוֹ כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם-לִבִּי גִרְתִּי וְאַחֲרַי עַד-עֲתָה: וַיְהִי-לִי שׁוֹר וְחֲמֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וְאֶשְׁלַחָה לְהַגִּיד לְאֲדֹנָי לְמִצְאָ-חַן בְּעֵינֶיךָ. ובאומרו וְאֶשְׁלַחָה בזה מתחילה שליחותם. ולכן וְאֶשְׁלַחָה מוטעמת בפשטא, שפושטים את כנפיהם כנאמר בדניאל: וט, כ"א: וְעוֹד אֲנִי מְדַבֵּר בְּתַפְלָה וְהָאִישׁ גְּבַרְיָאֵל אֲשֶׁר רָאִיתִי בְּחֻזֵן בְּתַחֲלָה מְעַף בְּיַתֵּף נִגְעַת אֵלֵי כְּעַת מְנַחַת-עָרְב. ופירש רש"י: מוֹעַף בְּעַף. היה מוּעַף אלי בפריחה ובטיסה.

ועוד יש לומר על דרך הטעמים, וְאֶשְׁלַחָה מוטעמת בפשטא, לרמוז כנ"ל על ההפשטה מן הגשמיות באומרו וְאֶשְׁלַחָה.

ועוד יש לומר שבאומרו וְאֶשְׁלַחָה מקדים לו בזה שעתיד הוא לשלוח מן הבהמה הבקר והצאן כפי שאמר לו: וַיְהִי-לִי שׁוֹר וְחֲמֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וְאֶשְׁלַחָה וכל זאת כדי להגיד לאדני שרצוני למצא-חן בעיניך.

ועוד יש לומר כפירושו של אור-החיים הק':

אשר על כן בחר לשלוח המלאכים שלא יצטרכו להליכה ובמקום שהם שמה יעשו שליחותם כי כל העולם כארבע אמותם, הם עודם עומדים לפניו והם עושים שליחותם אל עשו אחיו הגם שהוא במקום רחוק, והוא אומרו ארצה שעיר, ולזה לא אמר לארץ כי לא יצטרכו ללכת אלא יחזרו פניהם וידברו עם עשו ובמעמדם יעמודו ויחזרו לו התשובה והבן. עכ"ל.

פירוש: בהיות כל העולם כארבע אמות אצל המלאכים, ובהיות שאין גב למלאכים כלומר לא יראה גבם ומכל צד יראו פניהם, ככתוב: לֹא יִסְבּוּ בְּלִבְתָּם (יחזקאל י, יא), לכן, בעודם עומדים לפני עשו, עומדים הם גם לפני יעקב, ובעוד יעקב מדבר אליהם מדברים הם לעשו ובעוד מדברים הם לעשו מחזירים הם תשובה ליעקב.

ואשר על כן, בתחילה יעקב שולחם, שנאמר וישלח יעקב ובעודם לפני עשו אומר להם מה לומר לו, שנאמר ויצו אותם לאמר כה תאמרו לְאֲדֹנָי לְעֵשׂוֹ כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם-לִבִּי גִרְתִּי וְאַחֲרַי עַד-עֲתָה וַיְהִי-לִי שׁוֹר וְחֲמֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה, ומוסיף על שליחותו ואומר למלאכים בעודם לפני עשו: וְאֶשְׁלַחָה לְהַגִּיד לְאֲדֹנָי לְמִצְאָ-חַן בְּעֵינֶיךָ.

ועוד יש ליתן טעם באומרו: וְאֶשְׁלַחָה לְהַגִּיד לְאֲדֹנָי לְמִצְאָ-חַן בְּעֵינֶיךָ, מדוע ישתמש במילה קשה כגידים, להגיד לאדני, ולא באמירה רכה כמו לומר לאדני. ויש לומר שרמוז לו בזה, שאמנם פניו לשלום, אך אם יש צורך בכך אינו מהסס להילחם, ולהגיד לא אדוני. וזה שאמר להגיד לאדני וכאמרו להגיד לא אדני.

ועוד יש ליתן טעם מדוע אמר למצא-חן בעיניך. בלשון נוכח. ולא אמר למצוא חן בעיני אדוני כפי שאמר ברישא וְאֶשְׁלַחְהָ לְהַגִּיד לְאֲדֹנָי. וי"ל כי אדוני מראה על ריחוק. ויעקב רוצה שהמציאות חן תהיה בהתקרבות. לכן במציאת חן אמר בעיניך. וְאֶשְׁלַחְהָ לְהַגִּיד לְאֲדֹנָי לְמַצֵּא-חַן בְּעֵינֶיךָ.

ועל דרך הרמז, רמז רמז לו, באומרו בעיניך. שאם לא תתנהג עמי בדרך של התקרבות, אנהג עמך בדרך של ריחוק. ככתוב, רק בעיניך תביט וְשָׁלַמְתָּ רַשְׁעִים תִּרְאֶה (תהלים צא, ח). בעיניך תראה מפלתך.

ועוד על דרך הרמז, רמז לו בזה כל ענייני גיד הנשה. אשר ציונו ה' עליו, להגיד כי הגיד הזה, גיד הנשה, הוא חלקך מכל עמלך. כי רק בו הצליח השר שלך לגעת. ואשר על כן ינקרו בני ישראל את גיד הנשה מן הבשר, שלא תהיה קליפת הטומאה של עשו עליו. וכאומרו: וְאֶשְׁלַחְהָ לְהַגִּיד. ואשלחה לשון הפשטה כנ"ל, וכאומרו: וְאֶשְׁלַחְהָ לְהַגִּיד הנשה, ואפשיטה את גיד הנשה מן הבשר, ואתן לאדוני את חלקו הוא הגיד. וזה שאמר יעקב: וְאֶשְׁלַחְהָ לְהַגִּיד לְאֲדֹנָי. ועל דרך הטעמים, וְאֶשְׁלַחְהָ בפשטא, והוא קצת הפסקה מן להגיד לאדוני. וכאומרו: וְאֶשְׁלַחְהָ לְהַגִּיד, וְהַגִּיד - לְאֲדֹנָי !

לג ב הרב מנחם ולדר יועץ חינוכי

מה מבטאת אצלינו מילת "אחרון"? האם כוונתה היא "אחרון"-אבסולוטי?

ובכן בפרשתינו - פרשת וישלח אנו מוצאים שיעקב סידר את משפחתו לקראת המפגש עם עשיו באופן ש"לאה וילדיה אחרונים" אבל מיד לאחר מכן ממשיך הכתוב ואומר ואת רחל וילדיה אחרונים" וזה מגלה לנו שה"אחרונים" של לאה היו רק אחרונים יחסית למי שהיו לפניהם שמשמעותו "אחרי" ולא אחרונים ממש שהרי לאחריהם היו רחל וילדיה.

בכל אופן מקורו הוא מחומש שמות שם נאמר על מופת המטה שנהפך לנחש ועל מופת היד שנהפכה למצורעת, - נאמר שם "וְהָיָה אִם לֹא יֵאֱמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֶל הָאֵת לְרֵאשׁוֹן וְהֵאֱמִינוּ לְקֶל הָאֵת הָאֲחֵרוֹן (שמות ד, ח)!!" וממשיך מיד ואומר וְהָיָה אִם לֹא יֵאֱמִינוּ גַם לְשֵׁנֵי הָאֵתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֶלְךָ וְלִקְחֹתָ מִמִּימֵי הַיָּאֵר וְשִׁפְכֹתָ הַיְבֻשָׁה וְהָיוּ הַפְּמִים אֲשֶׁר תִּקַּח מִן הַיָּאֵר וְהָיוּ לְדָם בַּיְבֻשֶׁת (שמות ד, ט).

משמע מכאן שמילת "אחרון" אין כוונתה אחרון ממש אלא אחרון יחסי לראשון - דהיינו במשמעות "אחרי". אם כן מתברר לנו שמילת "אחרון" במקרא, היא יחסית ולא אבסולוטי.

ונסיים בפרפראת מעניינת שאמר על זה (הגאון מוילנה¹⁸) על המילים "וְהָיָה הַדָּם לְכֶסֶם לְאֵת עַל הַבְּתִים (שמות יב, יג)" - מסביר (הגאון) שאות הדם (שהיה לאחר מופת הנחש והיד המצורעת) יהיה לנו לאות ולסימן על הבתים - דהיינו על שתי בתי המקדש- שכונת אחרון אינו אחרון ממש ויהיה לנו בעזרת ה' בית מקדש שלישי במהירה בימינו וכמו אות הדם שהוכיחה שאחרון- הוא יחסי ולא אבסולוטי שבת שלום ומבורך מנחם ולדר.

¹⁸ א"ה. בספר 'חומש הגר"א' גם אצלנו וגם בספר שמות אין שום אזכור למעשה זה. לי זה זכור בשם החתם סופר ז"ל. דרשה זו מתאימה לכל מיני דרשות של 'מגידים' שמצטטים מהזכרון 'בערך' ואין להם אחריות על הסיפורים שבפיהם, גם על המיוחס לחז"ל וכל שכן....

לג א-ב הרב עמרם אייזנשטיין נר"ו וישא יעקב עיניו וירא והנה עשו בָּא וְעָמְדוּ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחֲזֵק אֶת-הַיְלָדִים עַל-לֵאָה וְעַל-רַחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת: וַיִּשֶׂם אֶת-הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת-יְלָדֵיהֶן רְאשֵׁי הָאֵהָרָה וְאֶת-יְלָדֵיהָ אַחֲרָיִם וְאֶת-רַחֵל וְאֶת-יוֹסֵף אַחֲרָיִם: הנה מזה שבפסוק ב כתוב יאת השפחות ואת ילדיהן, ולא כתוב יאת בלהה וילדיה ואת זלפה וילדיה. משמע לכאורה שבני השפחות לא היו מחולקים שידן ונפתלי עם בלהה, ויגד ואשרי עם זלפה, אלא בלהה וזלפה היו ביחד עם דן נפתלי גד ואשר. וכן משמע לעיל לא לג שכתוב: ויבא לבן... ובאהל שתי האמהות, דכיון שכתוב 'אוהלי' לשון יחיד, משמע שהיה אוהל אחד לשתיהן. ולפי זה מיושב למה בפסוק א לא כתוב בקיצור 'ויחץ את הילדים על אמותיהם'. שזה מחמת שבני השפחות לא היו עם אמותיהם, אלא כל ארבעת בני השפחות היו עם שתי השפחות.

'כשמעם' עדיין אינו מוכרע?

[לד-1] וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן-הַשָּׂדֶה כְּשִׁמְעֵם וַיִּתְעַצְבוּ הָאֲנָשִׁים וַיַּחֲזִקוּ לָהֶם מֵאֵד כִּי-נִבְלָה עֲשֵׂה בְיִשְׂרָאֵל לְשֹׁכֵל אֶת-בֵּית-יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה: לפי גירסא זו שמופיעה בכתה"י המוסמכים, יוצא שחילקו את תחילת הפסוק כך: בחצי הראשון כתוב את עצם ביאתם מן השדה, והזמן שהם באו - 'כשמעם' נכתב בחצי השני. והוא לכאורה שלא כדרך הטעמים.

א"ה. אני מתקשה להבין. כנראה כוונת הכותב לקטע עד כְּשִׁמְעֵם. והוא מצפה שְׁכִשְׁמַעֵם יוטעם בשלישי. כדי למשוך אותו לקטע הראשון. אינני בקי דיי במשפטי הטעמים כדי להסכים עמו, כי הפיסוק המסתבר הוא לפי הטעמים שלפנינו. ובכלל אינני מצליח להרכיב מערכת טעמים תואמת.¹⁹

והנה שבירושלמי (ע"ז פ"ב ה"ז) ובמדרש כאן, יש שיטה שיכשמעסי הוא אחד מהמקראות שאין להם הכרע. וא"כ אפשר לומר שבפסוק זה לא היה לבעלי המסורה הכרעה כיצד ההטעמה הנכונה. ולכן הם הטעימו בצורה שאינה מוחלטת לצד אחד, ולכן תיבת 'כשמעם' לא נצטרפה עם 'באו מן השדה', וגם לא נצטרפה עם 'ויתעצבו'. ואף שהטעמים כעת נוטים יותר שיכשמעסי שייך לתחילת הפסוק, היינו משום שנאלצו להטעים בצורה כל שהיא, ומ"מ מחמת שאין זו הכרעה גמורה, הם לא הטעימו את זה לגמרי כפי הצד הזה. ויש לציין כי בשערי אפרים (שער ג' סעיף ט"ו) כתב עוד יותר מזה, וז"ל: דבמקראות שאין להם הכרע, אע"פ שאין לו לְשִׁנוֹת הטעמים הכתובים, ויש שכתוב אתנחתא. מ"מ יש לו לקורא שלא לעשות הפסק במקומות אלו, ולא יעשה עצמו מכריע. רק יקרא תיבה זו, עם התיבה שלפניה ולאחריה, בתכיפה אחת. והקב"ה יודע הכרעות. עכ"ל. הרי שנקט שאפילו במקומות שהכריעו בעלי המסורה לגמרי כמו צד אחד, אין זו הכרעה מוחלטת. **א"ה.** דברי השערי אפרים תמוהים עד מאוד! והם בסתירה לדברי הריטב"א במסכת **יומא חמש מקראות אין להם הכרע.** נראה פירושו שאין להן הכרע מלשון דקראי כל דיכא דליכא פיסוק דקראי או הפסק טעמים, דאילו השתא דאיכא פיסוק דקראי והפסק טעמים נתברר ספיקן. ולכן על הקורא לעשות הפסק במקומות אלו ויעשה עצמו מכריע!

לו ז הרב גור אריה צור נר"ו וְלֹא יִכְלֶה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לְשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מְקַנְיָהֶם. ותימה, וכי אין מקום בארץ הצבי לבהמותיהם, ומהו מפני מקניהם. אלא מפני מקניהם וקניניהם הרוחניים. שקדושת הארץ לא יכלה לשאת את רשעת עשו וקניניו הבהמיים יחד עם קניני התורה הרוחניים של יעקב. וכמובא בויקרא

¹⁹ יתכן שאני טועה בהבנת הדברים, אבל כאמור אני מתקשה להבינם.

וַיֵּחַ, כַּחַז וְלֹא-תִקְיָא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמְאָכְכֶם אֲתָהּ כְּאֲשֶׁר קָאָה אֶת-הַגּוֹי אֲשֶׁר לְפָנֶיכֶם. וּתְרַמּוּ
הַתּוֹרָה בְּזֶה לַעֲשׂוֹ. שֶׁהוּא הַגּוֹי אֲשֶׁר לְפָנֶיכֶם שֶׁהָאָרֶץ הִקְיָא אֹתוֹ.²⁰

ולעומקו של מקרא יש לומר כי חיה רכושם רב חוזר על עשו וכל הנלווים אליו בלבד,
ולא אל יעקב. וכדברי עשו ליעקב, וְיֵשׁ לִי רֶב, ומתוך שהתרברב הוא וכל אשר לו,
לא יכלה הארץ לשאת אותם, את עשו וכל הנלווים אליו מפני מקניהם ובתרגום מפני
גיתיהון. אל תקרא גיתיהון אלא גאותהון.

וזה שנתנבא עובדיה, בהפטרה של פר' וישלח: מִחֲמַס אַחִיָּה יַעֲקֹב תִּכְסֹּף בּוֹשָׁה וְנִכְרְתָה
לְעוֹלָם. שהלך אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו, כלומר מפני הבושה הסכים אף להיות
נִכְרְתָה לְעוֹלָם. ומה היא הבושה, שרצה לחמוס ממנו ולא עלתה בידו. וכן נאמר
(עובדיה א, ו') אִיךָ נִחַפְשָׁו עֲשׂוּ נִבְעוּ מִצְפָּנָיו כֹּל הִרַע שֶׁהִיא צִפּוֹן בְּתוֹכּוֹ נִתְגַּלָּה וְצָף עַל
פָּנָיו. שכן, ברב תאוותו הסכים לקבל את הדורונות ששלח לו יעקב כדי למלא
בקצת מן המקצת את תאוותו ליהנות משלל אחיו. וכאמרו אם לא זכיתי לחמוסו,
לפחות אהנה ממתנותיו.

ועל דרך הצח, יאמר: אל תקרי נִבְעוּ מִצְפָּנָיו אלא נִבְקְעוּ צִפּוֹרְנָיו, בתוספת ק' ור'
של קָרָה בְּרִירָה (דברים כה, יח). שרצה לנעוץ צִפּוֹרְנָיו ביעקב כחזיר הזה שנעץ צפרניו
בחומת ירושלים. ונִבְעוּ מִצְפָּנָיו ונִבְקְעוּ רַעוּתָיו שֶׁל מִצְפָּנָיו שֶׁל מִצְפּוֹן תִּפְתַּח הָרַעָה (ירמיהו
א, יד) ולכן הוליכו הקב"ה אל דרום מפני יעקב אחיו.

פִּן אֶחָד מִיְיָחֶכֶם-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע
שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה
<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>
מאמרנו מופיע ונשמר באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין
בהבטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בגושיאים לשוניים
בכתובת: franklashon@gmail.com
© בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ©

²⁰ א"ה. דייק לומר 'ותרמוז', כי כפשוטו כוונת התורה לכנעני והאמורי, אע"פ שבזמן כתיבת התורה עדיין לו הוקאו מתוכה.